

Leeuwarder Zuivelfabriek „Een fabriek van beteekenis”

Een der gunstige verschijnselen voor de stad onzer inwoning is, dat het fabriekswezen er steeds vooruitgaat. En tot de inrichtingen, die op dat gebied een goeden naam hebben, behoort die van de „Vereeniging Coöperatieve Stoomzuivelfabriek te Leeuwarden”, bij de tweede Kanaalbrug.

Zij is in 1896 - den 26 October van dat jaar lei dr. N. Reeling Brouwer, toenmaals wethouder dezer gemeente, den eersten steen - op kleine schaal begonnen, daar 15 leden met 150 koeien zich hadden aangesloten, en heeft nu 120 leden met 2265 koeien. In het vorige jaar is zij geheel verbouwd en uitgebreid, zoodat men er de oorspronkelijke fabriek nauwelijks meer in herkent. Na haar, op uitnoodiging, te hebben bezichtigd, kunnen we daarvan een en ander mededeelen.

De directeur heeft een nieuwe woning gekregen; de oude is ingericht tot kantoor en vergaderkamer van het bestuur, tevens spreekkamer van den directeur. Daarboven bevindt zich het magazijn van verbruiksartikelen. Het vroegere kantoor, met de keuken, is tot raadkamer verbouwd, waar vier bassins voor elk 3000 liter room zijn geplaatst. Tusschen karnlokaal, is een centrifugelokaal en vertrek voor de ontvangst der melk, zijn de muren weggebroken. Al de werktuigen en benodigdheden voor die afdeelingen ziet men nu in één groot en frisch gebouw vereenigd. Tot die werktuigen behooren ook een melkreiniger, een pasteuriseertoestel, een koeler en twee bascules, met bassins voor te verwerken en consumptiemelk. Een nieuwe karn is aangeschaft, zoodat de fabriek er nu drie heeft, van elk 1500 liter inhoud.

Onder de woonkamer en de gang ligt de boterbewaarplaats, door middel der koelmachine op lage temperatuur gehouden. De pekkel, die door de buizen loopt, wordt afgekoeld tot 15 C. onder 0. In het koellokaal staan negen bassins voor het oproomen der melk, die voor het bereiden der half-vette kaas is bestemd. Zij wordt daartoe eerst, na de ontvangst, over de koelers gepompt - in den zomer maakt men voor die verkoeling ook van koude pekkel gebruik - en staat dan 10 á 12 uur in de bassins, waarna men de ondermelk in de kaasbakken laat loopen. Uit de achterblijvende room wordt boter gemaakt. Het tegenwoordige kaas- en perslokaal is ontstaan uit drie kleine vertrekken en staat door een deur in verbinding met het pekellokaal, dat met een deel van de ijsbergplaats is vergroot, welke bergplaats bij het aanschaffen der koelmachine overbodig was geworden.

Onder de afdeeling melkontvangst bevindt zien een kelderruimte met een bak van 11.000 liter inhoud, waar de pekkel wordt afgekoeld en vandaar door middel eener centrifugaalpompe door de fabriek verspreid. Die pekkel dient tevens voor het vormen van het noodige ijs. In dezelfde ruimte is nog een centrifugaalpompe voor wei.

Ook het ketelhuis is aanzienlijk vergroot. Er staan daar twee ketels, elk van 50 M². verwarmend oppervlak en met 2 atmosfeer hoogere spanning dan hunne voorgangers, die elk 24 M² verwarmend oppervlak hadden. De machinekamer daarnaast bergt een stoommachine van 60 I.P.K. en de reeds meer genoemde koelmachine. Dit is een ammoniak-koelmachine van Deensch fabrikaat (*Atlas*). De stoommachine en de ketels komen uit de fabriek van *Molema en Landeweer* te Leeuwarden. Bovendien vindt men in dit gebouw een dynamo met een vermogen van 12½ K.W. en een schakelbord, dat er heel aardig uitziet. In een afzonderlijk lokaaltje vindt ge een accumulatorenbatterij, ter sterkte van 270 Ampère-uren, bij 3-urige ontlading.

Een der grootste gebouwen is dat voor de afdeeling melkverkoop, waar de gezuiverde melk aankomt. Men heeft er vier bassins, n.l. voor rauwe, gepasteuriseerde, ondermelk en karnemelk. Ook treft men er o. m. een flesschenborstelmachine, een inrichting voor het pasteuriseeren der flesschen, een paar toestellen voor het bereiden van karnemelkspap en een kantoortje voor den chef der afdeeling aan. De melk, die de karrijders hebben uit te venten, wordt hier afgetapt, zoodat het er druk toegaat. De werktuigen worden door electro-motoren gedreven.

Tot de vele bergplaatsen behoort nog die voor de karnemelk en de wei, die naar de leden teruggaat. Er staan drie weitonnen van elk 6000 liter en twee karnemelktonnen van elk 500 liter inhoud.

Wat het melkonderzoek betreft, is de fabriek er mede zeer op vooruitgegaan. Er zijn twee laboratoria aan verbonden: het eene ten dienste van de twee te Leeuwarden gevestigde controleverenigingen en het andere voor de controle op vetgehalte, duurzaamheid en zindelijkheid der melk aan de fabriek zelve.

Voor het personeel is er o.m. een schaftlokaal met waschgelegenheid en een gelegenheid voor het drogen van natte kleeren. De fabriek heeft, zooals we gezien hebben, haar eigen electriche installatie voor licht en drijfkracht. Hier en daar staat een electro-motor voor het lichtere werk.

De verschillende lokalen zijn over het geheel ruim, licht en goed geventileerd. We besluiten met nog eenige mededeelingen over den vooruitgang der fabriek, die voor belangstellenden ter bezichtiging openstaat. Totale melkverkoop (alle soorten inbegrepen) in 1897 voor f. 16.000, in 1912 voor f. 185.000. Verkoop van melk in flesschen in 1896 (het oprichtingsjaar) 18.000, in 1912 niet minder dan 621.000 stuks. De hoeveelheid melk, die thans wordt aangevoerd, bedraagt 8.800.000 kilo.

Bron: Leeuwarder Courant 1937-03-31

Een jubileum in de Leeuwarder Zuivelindustrie

Het veertig-jarig bestaan van de Coöperatieve Zuivelfabriek aan de Emmakade te Leeuwarden

De Coöperatieve Zuivelfabriek en Melkinrichting aan de Emmakade te Leeuwarden bestaat morgen veertig jaar, een gedenking, die weliswaar in den besloten kring der ledenvergadering zal worden gevierd, maar die toch belangrijk genoeg is om er ook in de krant eenige woorden aan te wijden.

De coöperatieve zuivelbereiding deed pas laat in Leeuwarden haar intrede. Als men weet, dat het in 1886 te Warga gegeven voorbeeld op tal van plaatsen in Friesland snel navolging vond en er in een paar jaar tijds tal van zuivelfabrieken verrezen, kan men niet zeggen dat er op dit gebied te Leeuwarden nu niet bepaald pionierswerk werd verricht. Maar dat de in 1896 gebouwde en in 1897 geopende fabriek inderdaad in een behoefte voorzag, blijkt wel uit haar groei in den loop van de jaren. Men vergelijke de beide foto's, die dit artikel illustreeren en ontwaart dan, dat het eenvoudige fabrieksgebouw uit het laatst der vorige eeuw in veertig jaar tijds tot een heel gebouwencomplex is gegroeid.

Zoo werd in 1904 overgegaan van het oude Schwatze-ontromingssysteem naar de meer moderne techniek en werden de vele kleine oproombakjes, die met een melklepel moesten worden afgeschept, vervangen door vier groote reservoirs, waaruit de ondermelk dadelijk naar de kaasbakken afstroomde.

In 1912 werd een groote nieuwe melkinrichting gebouwd en tevens een nieuwe directeurswoning. De kosten hiervan ad f 88.000 werden gedeeltelijk bestreden uit een obligatieleening van f 30.000 onder de leden uitgegeven. Deze teekenden echter voor f 40.000, wel een bewijs, dat zij vertrouwen in de organisatie hadden.

In 1923 werd er een nieuw roomzuurlokaal gebouwd en voorts nieuwe boterkelders en een pekellokaal. De kosten ad f30.000 konden geheel uit de reserve en het vernieuwingsfonds worden bestreden.

In 1936 werd de melkinrichting nogmaals onder handen genomen en geheel naar de eischen des tijds ingericht.

Uit dit alles blijkt, dat de negen oprichters eer van hun werk hadden en dat zij verdienen, dat hun namen aan de vergetelheid worden ontrukkt. Het waren IJnte Wypkes Tijsma, Tjerk Joutes Brouwers, Auke Dirks Algera, Douwe Ritskes van der Kooi, Louwe Annes Kooistra, Gjalt de Wit, Klaas Oenes Hofman, Rein Petrus Brandsma en Rindert Tammes Keestra. De beide laatsten zijn nog in leven, de anderen zijn reeds allen overleden.

Oorspronkelijk was de bedoeling de fabriek te bouwen bij de broodfabriek aan den Westersingel. Het tegenwoordige terrein aan de Emmakade achtte men ongeschikt, wijl het te ver uit de bebouwde kom was gelegen. Toch is men, daar de grond aan den Westersingel te duur was, van de bezwaren afgestapt en dus verrees de fabriek aan de Emmakade, waar zij thans n i e t meer buiten de bebouwde kom ligt!

Het eerste geld kwam binnen uit een inleg van f 5 per koe, benevens uit obligaties ad f 200, welke de leden verplicht waren te nemen. Tenzij de eigenaren van de belanghebbende zathen (?) zelf obligaties namen. Vele eigenaren gingen hiertoe over. Een groot deel der obligaties werd zoodoende geplaatst bij het Old Burger Weeshuis en het Popta-Gasthuis te Marssum. Voor de oprichting hebben zeer geijverd dr. N. Reeling Brouwer, wethouder van Leeuwarden en lid van de Provinciale Staten in Friesland, die de eerste steen legde en notaris A. Andringa, die tot 1918 als vertegenwoordiger der obligatiehouders commissaris was. In de eerste ledenvergadering in Augustus 1896 werden 59 obligaties geplaatst. De rest van de bouwkosten vond men in een hypotheek van f 30.000. De fabriek werd gebouwd onder architectuur van den heer Feddema, de eerste directeur was de heer A. J. Meintema, die in 1899 overleed en werd opgevolgd door den heer H. Hornstra. Na diens overlijden In 1925 kwam de tegenwoordige directeur, de heer H. Schaap in functie.

Voorzitters waren gedurende dien tijd de heeren IJ. W. Tijsma van 1896 tot 1917; G. Miedema van 1917 tot 1922, J. Algra van 1922 tot 1933 en sedert 1933 de heer IJ. K. Tamminga.

Werd op de oprichtingsvergadering de melk van 450 koeien toegezegd, bij het in bedrijf stellen der fabriek waren er reeds 46 leden met 890 koeien. In 1922 waren deze aantallen geklommen tot 120 leden met 2265 koeien, terwijl er thans 146 leden zijn met 2917 koeien. Thans wordt er per jaar ruim 12 miljoen kg melk verwerkt, het gemiddelde vetgehalte steeg van 3.01 in 1900 tot 3.70 in 1937.

Reeds onmiddellijk werd, vooral op aansporing van dr. Reeling Brouwer, die zeer ijverde voor een goede melkvoorziening van Leeuwarden, een melkinrichting aan de fabriek verbonden. In 1897 begon men met 4 distribuanten. Thans zijn er 40, die jaarlijks in Leeuwarden een omzet hebben van $3\frac{3}{4}$ miljoen kg melk en melkproducten.

De Gezondheidsdienst voor het vee begon in 1921 haar werk bij de fabriek. Destijds was het percentage niet reageerende dieren 62 procent, thans is het gestegen tot 92 procent. Het personeel is verzekerd wat betreft ouderdoms- en weduwenpensioen bij het Coöperatief Verzekeringsfonds en deelt in een onderlinge ziekteverzekering van zuivelfabrieken, die veel verder gaat dan de wettelijke verzekeringsplicht.

Als bijzonderheid kan worden gemeld, dat de melkvaarder Keimpe Visser te Hempens, die voor veertig jaar de eerste melk aan de fabriek bracht, nog steeds in functie is.

Dat in den loop der jaren aan kwaliteitsverbetering van het product, ook op de boerderij, veel gedaan is, behoeft geen betoog. Reeds sedert het jaar 1905 trok een commissie van leden er geregeld op uit om het melken op de boerderijen te controleeren. Thans heeft men het kwaliteitssyst-

een van den Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken ingevoerd, waarbij de melk in verschillende klassen wordt geplaatst, premies worden gegeven en kortingen worden toegepast.

In 1931 werd het geheele ledenkapitaal, dat bedoeld was om de leden als zij hun bedrijf ophieven, een spaarpotje voor den ouden dag mee te geven, uitgekeerd. Dit eischte een bedrag van f. 98.000, dat gevonden kon worden, zonder te leenen. Thans is er een reserve van ruim f. 40.000, terwijl gebouwen en inventaris voor f 18.000 op de balans voorkomen.

Gloriedagen in het bestaan der fabriek, waren het bezoek van Prins Hendrik in 1903 en het Koninklijk bezoek in 1905. Bij een dezer bezoeken kreeg de fabriek het recht het Koninklijk Wapen en het predikaat Hof-leverancier te voeren.

Opvolger Zuivelfabriek Emmakade

Coöperatieve Melkinrichting in de zomer van 1959 gereed

In de zomer van het volgend jaar zal, naar alle waarschijnlijkheid, de nieuwe fabriek van de „Leeuwarder Coöperatieve Melkinrichting - vroeger „Zuivelfabriek Emmakade” - gereed komen. Het zal een modern bedrijf zijn, dat geheel op de voorziening van de stad is ingesteld. De mogelijkheid om de productie t.z.t. uit te breiden is aanwezig. De nieuwe fabriek zal zich speciaal toeleggen op de productie van laag gepasteuriseerde melk - zgn. bottelmelk - boter, yoghurt, pap, room en vla.

Voor de oorlog waren het zes tot zeven fabrieken, die de burgers van Leeuwarden van melk voorzagen. Hierbij hoorden ook die te **Oosterlittens** en te **Jelsum**. Na 1945, toen de Coöperatieve Condensfabriek de fabriek van de Lijempf overnam, bleven er twee coöperatieve fabrieken voor de stad over. Jelsum en de „Emmakade”. De eerste verwerkte vijf miljoen, de tweede tien miljoen kg melk. Op 12 mei 1956 zijn beide bedrijven geconcentreerd met het doel een nieuwe fabriek te stichten. Nadat de oude fabriek aan de Emmakade in verband met de afbraak buiten dienst was gekomen begon Jelsum tijdelijk ruim 16 miljoen kg te verwerken. Er kwam nl. nog een deel bij van de uit bedrijf genomen fabriek te **Barthlehiem**.

Op 25 juni 1957 werd de eerste paal van de 523 voor de nieuwe fabriek op de hoek van de Emmakade en de Julianastraat geheid. Op de afwerking na is het gebouw nu gereed. Het staat, andersom als zijn voorganger, met de hoofdingang op het zuiden, aan de Willem Lodewijkstraat. Op de bovenverdieping bevinden zich de kantoorruimten en de ontvangstzaal voor excursisten. Het gebouw is duidelijk verdeeld in twee afdelingen, gescheiden door een doorrit. Bezoekers kunnen van speciale galerijen af de werkzaamheden bekijken zonder dat de gang van zaken in 't bedrijf hierdoor wordt gehinderd. De ruimte waar de melktrucks aankomen is kartelvormig, d.w.z. zodanig gebouwd, dat de wagens naast elkaar kunnen worden opgesteld en het aan- en afrijden ongehinderd voor de andere vrachtwagens kan gebeuren.

Technische snuffjes, welke in het gebouw zijn verwerkt, zijn e.a. de oliestookinstallatie waardoor roet en zwarté rook uit de 40 meter hoge fabriekaschoorsteen onmogelijk worden en de sterilisatie van de lucht in de botermakerij en in het vullokaal. De kelder van de fabriek is 55 m lang en 25 m breed en heeft een inrit voor de vrachtauto's aan de kant van de Emmakade.

De „Leeuwarder Coöperatieve Melkinrichting”, vroeger de „Zuivelfabriek Emmakade”, in wording. Boven de ingang ligt de ontvangstzaal voor excursisten. Voorts komen op de bovenverdieping de kantoorlokalen.

Bron: Leeuwarder Courant 1959-11-27

Burgemeester opende hypermoderne melkinrichting

Dankzij LMI staat Leeuwarden mede vooraan bij drinkmelk voorziening

Ook wat bezorging betreft staat Friese hoofdstad aan de spits

Bij de officiële opening van de hypermoderne fabriek van de Leeuwarder Coöperatieve Melkinrichting die aan de Emmakade is verrezen, waren gisteren de loftuitingen niet van de lucht. Door de bouw van deze melkinrichting staat de L.M.I. aan de spits van alle vergelijkbare bedrijven, zeide de burgemeester van Leeuwarden, mr. A. A. M. van der Meulen bij voorbeeld.

De voorzitter van de Friese Zuivelbond, de heer A. F. Heida, noemde de nieuwe fabriek een parel aan de keten van zuivelfabrieken, die aangesloten zijn bij deze bond. En de directeur van een Amsterdamse particuliere zuivelfabriek, de heer Stienstra, verklaarde, dat de Friese hoofdstad met deze fabriek in één stap een achterstand van 25 jaar op het gebied van de consumptiemelkvoorziening heeft ingehaald.

Talrijk waren ook de lovende woorden aan het adres van allen die hebben meegewerkt aan de totstandkoming van deze melkinrichting, die drie miljoen gulden heeft gekost. De heer A. Visser, architect van de Friese Zuivelbond, heeft gezorgd voor een even doelmatige als architectonisch verantwoord gebouw, dat door de technische afdeling van deze bond onder leiding van de heer E. J. Annema geheel volgens de modernste eisen werd ingericht. De fabriek, die gebouwd is door de firma Kolk en Co., heeft thans een afzet aan consumptiemelk van ongeveer twaalf miljoen kilo per jaar uitsluitend in de stad Leeuwarden. De rest van de zestien miljoen kilo melk, die jaarlijks wordt aangevoerd, wordt doorgeleverd naar de CCF. De boterproductie per jaar bedraagt 240.000 kilo. De fabriek biedt aan ongeveer 150 man arbeid. Zelf heeft het bedrijf 34 loonventers, terwijl er aan honderd zelfstandige slijters wordt afgeleverd.

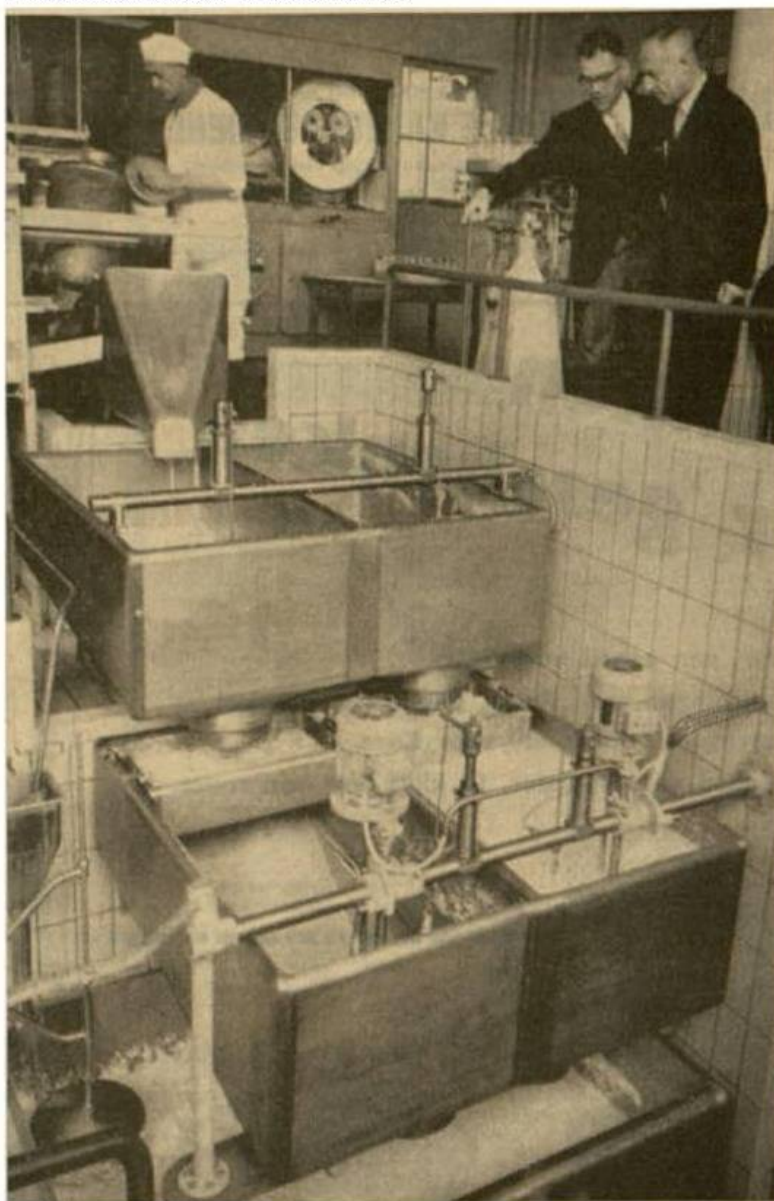
De voorzitter van de L.M.I. de heer IJ. J. van der Werff, die talrijke genodigden bij de officiële opening welkom kon heten, schetste in zijn openingswoord in korte trekken de totstandkoming van deze melkinrichting. Toen in het najaar van 1955 de Condens een zevental Lijempfabrieken overnam, als gevolg waarvan die van **Berlikum** werd opgeheven, besloten de coöperatieve zuivelfabrieken in Leeuwarden en Jelsum, die samen met Berlikum tot dusverre de consumptiemelkvoorziening voor de stad Leeuwarden hadden verzorgd, de handen in een te slaan. Men wilde namelijk trachten de gehele melkvoorziening in de Friese hoofdstad in coöperatieve handen te krijgen.

Na de nodige besprekingen viel het besluit tot volledige concentratie over te gaan en een volkomen aan de modernste eisen aangepaste melkinrichting te bouwen. Hiervoor moest de oude fabriek van de „Emmakade” worden afgebroken. Op 3 maart 1957 werd hiermee begonnen en op 25 juni 1957 kon de eerste paal voor de nieuwe inrichting worden geheid. Reeds binnen twee jaar, namelijk op 5 juni van dit jaar, werd de eerste melk bij de nieuwe fabriek aangevoerd.

De heer Van der Werft bracht dank voor de medewerking, die van de zijde van de gemeente Leeuwarden bij de bouw van de fabriek was ondervonden, maar hij oefende toch enige kritiek uit op de houding van Bouw- en woningtoezicht van Leeuwarden, welke dienst voor het verlenen van een vergunning; Ingevolge de Hinderwet niet minder dan 33 voorwaarden stelde. Volgens onze deskundigen, aldus de heer Van der Werff, waren de meeste van deze voorwaarden, die ons tienduizenden guldens extra zouden kosten, absoluut overbodig. De betrokken ambtenaar wilde echter niet van wijken weten, waarna de L.M.I. in beroep is gegaan bij de Kroon, die gunstig op het bezwaarschrift besliste en 24 van de 33 voorwaarden van Bouw- en woningtoezicht schraptte. „Dat was zelfs meer dan waarom wij hadden verzocht”, aldus de heer Van der Werff.

De burgemeester ging in zijn toespraak spraak nog even op deze opmerking in. Hij wees erop, dat het college van B. & 'W. de bouw ondanks de voorwaarden van Bouw- en woningtoezicht toch rustig had laten voortgaan. Het college was ook niet verwonderd geweest over het besluit van de Kroon 24 der gestelde voorwaarden te schrappen, zo vertelde hij. Het had namelijk zelf de Kroon geadviseerd de zwaarste eisen te laten vallen. De burgemeester roemde verder het zakelijke inzicht en de ondernemingszin van bestuur en directie der L.M.I., die

Leeuwarder Courant 1959-11-26

De hypermoderne fabriek van de Leeuwarder Coöperatieve Melkinrichting aan de Emmakade is vanmorgen tijdens een feestelijke bijeenkomst geopend door de burgemeester van Leeuwarden, mr. A. A. M. van der Meulen. Vanaf de excursiegalerij liet de burgemeester een lege melkfles zakken naar een flessenspoelmachine in de grote melkhal en luttele minuten later kon hij dezelfde fles, gevuld met bottelmelk, naar boven hijsen. Mevrouw D. Kuperus—Kooy, presidente van „Tot Opbouw”, het algemene vrouwencomité waarin 52 Leeuwarder vrouwenorganisaties verenigd zijn, nam als vertegenwoordigster van de Leeuwarder konsumenten deze fles in ontvangst. De directeur van de fabriek, de heer H. Nijboer, deelde tijdens de receptie mede dat de LMI behalve de reeds bekende bottelmelk en gepasteuriseerde koffieroom en slagroom dezer dagen ook met nieuwe, gemakkelijk uitschenkbare vlasoorten op de markt zal komen. Op de foto mede dat de LMI en de heer Nijboer tijdens de bezichtiging van de melkontvangst. Morgen hopen wij uitvoeriger aandacht te besteden aan de opening van deze melkinrichting, die drie miljoen gulden heeft gekost en waarmee Leeuwarden aan de spits is gekomen op het gebied der consumptie-melkvoorziening.

gevoerd hebben tot dit prachtige bedrijf, waarop de stad Leeuwarden trots kan zijn. Kwantitatief zowel als kwalitatief staat de L.M.I, thans aan de spits van alle vergelijkbare bedrijven. Hij sprak tenslotte de wens uit, dat de L.M.I., die met het produceren van de zogenaamde bottelmelk aanspraak kan maken op een landelijke primeur, ook in de toekomst, aan de spits zal blijven staan.